

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้จะเป็นการกล่าวถึงประวัติศาสตร์ของเมืองหลวงพระบางในด้านต่างๆ เช่น ทางด้านภูมิศาสตร์ การตั้งถิ่นฐานชุมชน สภาพเศรษฐกิจ สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม การก้าวเข้ามาเป็นเมืองมรดกโลก และให้รู้ถึงความเป็นมาของเผ่าลาวลุ่ม รวมถึงรูปแบบของเรือนและการปลูกเรือนตามคติความเชื่อของเผ่าลาวลุ่ม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเรื่องคติความเชื่อของการปลูกเรือน โดยผู้ศึกษาได้แบ่งกลุ่มคติความเชื่อออกเป็นกลุ่มๆ เช่น คติความเชื่อเกี่ยวกับไม้ คติความเชื่อเกี่ยวกับดิน คติความเชื่อเกี่ยวกับการวางทิศของเรือน และคติความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าของเรือน

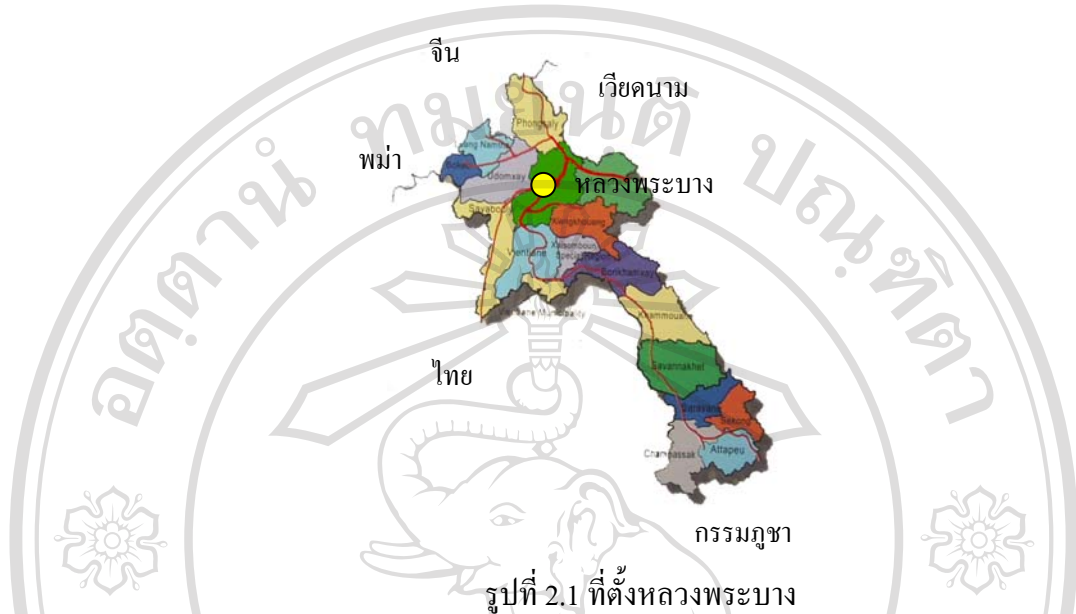
2.1. ประวัติความเป็นมาของเมืองหลวงพระบาง

เมืองหลวงพระบางตั้งอยู่ในเขตภาคเหนือของ ส.ป.ป. ลาว (สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) โดยเป็นศูนย์กลางทางการค้าขายของภูมิภาคทางภาคเหนือโอบล้อมด้วยหุบเขาแม่น้ำโขง และน้ำคำ ซึ่งเป็นจุดพบกันของแม่น้ำทั้งสองสาย โดยจุดที่แม่น้ำมาบรรจบกันนี้มีลักษณะเหมือนรูปทรงเท้า มีความกว้าง 250 เมตร และความยาว 1 กิโลเมตร โดดเด่นด้วยพระราชานุสาวรีย์ ที่ตั้งเด่นสง่าสถิตอยู่บนยอดคดอยอันเป็นหลักเมืองแห่งพุทธศาสนา¹³ บริเวณหุบเขาที่มีแม่น้ำไหลผ่าน จะเกิดที่ราบดินตะกอนแคบ เพราะน้ำได้พาโคลนตมจากบริเวณแม่น้ำที่ไหลเข้ามาทับถม ได้กลายเป็นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การเพาะปลูกเป็นอย่างมาก ที่ราบเหล่านี้ถึงแม้จะเป็นที่แคบๆ แต่ก็มีการอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น เช่นเดียวกับเมืองที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำอย่างเช่น เมืองห้วยซาย เมืองขวา เมืองหลวงน้ำทา เป็นต้น

เมืองหลวงพระบางเป็นเขตที่มีลมมรสุมพัดผ่านตลอดปี และได้กำหนดเป็นสามฤดูคือ ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว ในฤดูฝน หลวงพระบางมีลมมรสุมจากทิศตะวันตกเฉียงใต้พัดผ่าน ทำให้มีฝนตกชุก ฤดูฝนในช่วงเดือนพฤษภาคมยาวนานถึงเดือนพฤศจิกายน เฉลี่ยแล้วมีปริมาณน้ำฝนประมาณ 1,000-1,500 มิลลิเมตรต่อปี ทำให้เกิดป่าไม้อันอุดมสมบูรณ์ ฤดูหนาวเริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคมไปสิ้นสุดประมาณเดือนกุมภาพันธ์ โดยมีผลกระทบจากลมมรสุมเขตทวีปตะวันออกเฉียงเหนือที่ปกคลุมประเทศทำให้มีความหนาวเย็นกว่าภาคกลาง และหลังจากผ่านไป

¹³ ห่มพัน รัตนะวง และคณะ, *มรดกอันล้ำค่าหลวงพระบาง* (ลาว : ม.ป.พ.), หน้า 12-15

ลมมรสุมในฤดูหนาวเป็นต้น ไปอุณหภูมิก็จะสูงขึ้น ในเดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคมซึ่งเป็นช่วงของฤดูร้อน

จากการที่ ส.ป.ป. ลาว ได้รับเอกราชในปี ค.ศ. 1975 จากรัฐบาลเวียงจันทน์ซึ่งมีการปกครองด้วยระบบกษัตริย์ (เจ้ามหาชีวิต) ทำให้ระบบเศรษฐกิจของ ส.ป.ป. ลาว ได้มีการเปลี่ยนแปลงจากระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพมาเป็นระบบเศรษฐกิจผลิตเป็นสินค้าซึ่งสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจของ ส.ป.ป. ลาว มาเป็นระบบเศรษฐกิจแบบผลิตเป็นสินค้าเกิดมาจากปัญหา และความพยายามปฏิรูปเศรษฐกิจในช่วงปี ค.ศ. 1975-1980 ซึ่งมีต้นเหตุของปัญหาที่สั่งสมมาจากสงครามที่ดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งมายุติในปี ค.ศ. 1975 ที่ลาวได้สถาปนาการปกครองใหม่โดยระบอบสังคมนิยม จากผลของสงครามทำให้เศรษฐกิจของชาวบ้านได้รับความเสียหาย เพราะที่ทำกินได้ถูกทำลายเป็นจำนวนมาก สัตว์เลี้ยง เช่น วัว ควาย ได้ล้มตายเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านจำนวนมากได้ย้ายถิ่นฐาน ไปอยู่ที่ปลอดภัยจากการทิ้งระเบิด และการสู้รบ¹⁴

ดังนั้นในการพัฒนาเศรษฐกิจ ได้มีการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจเป็นช่วงแต่ละช่วงโดยจะกำหนดระยะเวลา 5 ปี แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรกเริ่มใช้ในระหว่างปี ค.ศ. 1981-1985 เน้นการช่วยเหลือความร่วมมือกับกลุ่มประเทศสังคมนิยม และได้ให้ความสำคัญต่อการปฏิรูปเศรษฐกิจตามนโยบาย กลไกเศรษฐกิจใหม่ ส่งเสริมเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และพลังงาน ต่อมาได้เริ่มเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศใหม่ในปี ค.ศ. 1985 และได้เริ่มทบทวนนโยบาย

¹⁴ ดร. สุนัด โพรฮาน และคณะ, *ปฏิวัติศาสตร์ลาวแต่ดั้งเดิม* - ปัจจุบัน (เวียงจันทน์: โรงพิมพ์แห่งรัฐ, 2545), หน้า 676-690

พัฒนาเศรษฐกิจ นโยบายต่างประเทศ ซึ่งในปี ค.ศ. 1986 ก็ได้มีการนำนโยบายใหม่มาใช้ จากการเปลี่ยนแปลงนโยบายทางการพัฒนาเศรษฐกิจดังกล่าวทำให้เศรษฐกิจของ ส.ป.ป. ลาวขยายตัวเลขที่เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 2.4 ในปี ค.ศ. 1987 ไปเป็นร้อยละ 13.5 ในปี ค.ศ. 1990 จากการเปิดโอกาสให้ต่างประเทศเข้าไปลงทุน¹⁵

มาถึงปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลของ ส.ป.ป. ลาว เริ่มมีการส่งเสริมการลงทุนในภาคอุตสาหกรรม และสนับสนุนกิจการธุรกิจการท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันรัฐบาลก็ได้ตระหนักถึงคุณค่าและความงดงามทางด้านวัฒนธรรมอันดีงามของประเทศโดยพยายามอนุรักษ์ศิลปะ สถาปัตยกรรม และวัฒนธรรมไม่ให้เปลี่ยนแปลงหรือถูกทำลายไปกับกระแสระบบทุนนิยมตะวันตก

สังคมเผ่าลาวลุ่มเป็นสังคมเกษตรกรรมจากการทำนาชอบอยู่รวมกันเป็นกลุ่มก่อนมีการดำรงชีวิตแบบถาวร รักพวกพ้องเชื่อผู้นำ นิยมผลิตสินค้าใช้เอง บางหมู่บ้านไม่มีชนชาติอื่น เช่น จีนหรือญวนเข้าไปปะปน ซึ่งมีลักษณะผิดแผกจากชุมชนอื่น สังคมเผ่าลาวลุ่มเป็นกลุ่มชนที่มีความผูกพันกับพุทธศาสนาแบบชาวบ้านผสมกับการนับถือผี เชื่อในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์และสิ่งเร้นลับต่างๆ มีภาษาพูดที่มีลักษณะเฉพาะของตนเอง ใช้คำที่เข้าใจง่าย มีความภูมิใจในภาษาพูดและเชื้อชาติของตนเอง และมีแบบแผนประเพณีในการอยู่รวมกันเป็นครัวเรือนตลอดจนความเชื่อในการปลูกสร้างบ้านเรือนบางประการที่แตกต่างจากเผ่าอื่น¹⁶ เช่น

ลาวเทิงเป็นเชื้อสายเดียวกับมอญ ที่มีการดำรงชีวิตอยู่บนคอกไม้ไผ่ตั้งในที่สูง 300-900 เมตร มีวัฒนธรรมเป็นของตนเองเช่น การแต่งกาย ภาษาและมีคติความเชื่อเกี่ยวกับผี การดำรงชีพตามเนินเขาปลูกข้าว ข้าวโพด กาแฟ ปลูกยา และปลูกฝ้าย โดยการดำรงชีพแบบไม่เป็นหลักแหล่งแน่นอนอันเนื่องมาจากการทำไร่ ดังนั้นการปลูกเรือนจึงเป็นการปลูกแบบไม่ถาวร เช่น เรือนที่ปลูกด้วยไม้ไผ่ (ดูรูปที่ 2.2)

รูปที่ 2.2 เป็นเรือนลาวเทิงที่ใช้เป็นที่อยู่อาศัย¹⁷

¹⁵ สุรัช ศรีโกกร, รายงานการวิจัย สาเหตุของการกระทบกระทั้งตามพรมแดนไทย-ลาว 1975-1981 (กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชีย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 127-168

¹⁶ อนุวิทย์ ใจบุญกุล และวิวัฒน์ เตมียพันธ์, เรือนล้านนาไทย และประเพณีการปลูกเรือน (กรุงเทพฯ : อักษรสัมพันธ์, 2521), หน้า 45

¹⁷ ข้อมูลภาคสนามเก็บร่วมกับทองสะหวัด สีสะนะและสำหรับผู้วิจัยจะใช้ในหัวข้อ “คติความเชื่อที่มีผลต่อเรือนเผ่าลาวลุ่มในเขตเมืองหลวงพระบาง” (2548)

ลาวสูงเป็นเชื้อสายที่มีการดำรงชีวิตอยู่บนคอยไถ่ค้ำน้ำใน ความสูง 1000 เมตร มีวัฒนธรรมเป็นของตนเองเช่น การแต่งกาย ภาษาและมีคติความเชื่อเกี่ยวกับผี การดำรงชีพตามเนินเขาปลูกข้าว ข้าวโพด โดยการดำรงชีพแบบเคลื่อนที่อันเนื่องมาจากการทำไร่ ดังนั้นการปลูกเรือนจึงเป็นการปลูกแบบไม่ถาวรที่เป็นเรือนปลูกติดกับดินที่ปลูกด้วยไม้ไผ่เหมือนกับเรือนของลาวเทิง (ดูรูปที่ 2.3)

รูปที่ 2.3 เป็นเรือนลาวสูงที่ใช้เป็นที่อยู่อาศัย¹⁸

สำหรับความเชื่อของชนชาตลาวในอดีตทั้งหลายพบว่าโดยส่วนมากแล้ว ชนชาตลาวจะนับถือผีต่างๆ เช่น ผีฟ้า ผีแถน ผีพ่อ ผีแม่ ผีถ้ำ ตามพวกจีน เหตุที่พาให้นับถือผีเหล่านี้เนื่องจากว่าประเทศลาวได้มีดินแดนติดกับชาติจีน อีกทั้งมีการคบค้าสมาคมกับจีนเป็นเวลานานแล้วสังคมที่ติดต่อกันมาแล้ว ตั้งแต่สมัยที่ยังอยู่ในประเทศจีนในสมัยครั้งแผ่นดินของขุนหลวงลิมาเจ้านครลาวเมื่อ ปี ค.ศ. 69¹⁹ อย่างไรก็ตาม พุทธศาสนาที่ลาวได้นับถือในครานั้นคือพุทธศาสนาเถรวาท ต่อมาอีกหลายร้อยปี เมื่อคนลาวแตกหนีมาสู่ประเทศล้านช้างการนับถือพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมได้ค่อยๆ จางหายไป คงเหลือแต่การนับถือตามความเชื่อดั้งเดิมของพวกคนนั้นคือ การนับถือผีที่เคยนับถืออยู่แต่เดิมของตน ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ต่อมาในครั้งพระยาฟ้าหล้า ธรรมิหาราชฟ้ารุ่งได้พระนางแก้วแก่งยามาเป็นชายาคด้วยเหตุที่พระนางเคยนับถือพระพุทธศาสนาและเคยสมทานศีลกินทานมาตั้งแต่ยังอยู่ในประเทศกัมพูชา เมื่อพระนางได้เห็นพลเมืองลาวประพฤติปฏิบัติเชื่อถือผี พระนางจึงเข้าไปเฝ้าพระสวามีเพื่อขอให้นำเอาพระพุทธรูปมาประดิษฐานในประเทศลาว เพื่อที่พระนางจะได้ปฏิบัติ เมื่อพระยาฟ้าหล้าธรรมิหาราชฟ้ารุ่งได้ทรงทราบก็ทรงโสมนัส จึงจัดแจงแต่งข้าราชการอัญเชิญพระราชสาส์นเครื่องมงคลราชบรรณาการ มีเงินสามแสน ทองสามหมื่น แก้วน้ำค้างและจอมเพชรอันมีค่าลงไปถวายพระเจ้านครหลวงอันเป็นพ่อตาขอเอาพระศาสนามาเผยแพร่ในประเทศลาว พระเจ้านครหลวงได้รับพระ

¹⁸ ข้อมูลภาคสนามเก็บร่วมกับทองสะหลัด สีชนะ (2548)

¹⁹ มหาคำ จำปาแก้วมณี และคณะ, *ประวัติศาสตร์ลาว* (ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2539), หน้า 5-22

ราชสาสน์นั้นแล้ว จึงนิมนต์เอาพระมหาปาสมันตะเถระเจ้า และพระมหาเทพลังกา พร้อมด้วย
 ภิกษุสงฆ์อีก 20 รูปนักปราชญ์ผู้เรียนจบพระไตรปิฎกอีก 3 คนให้นำเอาพระศาสนาขึ้นมา
 ประดิษฐานในประเทศลาว พร้อมกับนี้พระองค์ได้พระราชทานพระพุทธรูปโลหะองค์หนึ่งนาม
 ว่าพระบางให้มาเป็นที่สักการบูชา พร้อมทั้งพระไตรปิฎก และหน่อต้นศรีมหาโพธิ์ นอกจากนี้ยัง
 พระราชทานช่างสาขาต่างๆ ขึ้นมาเป็นจำนวนมาก อันได้แก่ ช่างหล่อพระพุทธรูป ช่างเหล็ก
 ช่างทอง ช่างคำ ตลอดจนเครื่องศิขะดนตรี ปี่พาทย์ ระนาด ฆ้องวง เครื่องเล่นทุกอย่างด้วย²⁰ อาจ
 กล่าวได้ว่าต้นกำเนิดของวัฒนธรรมลาวเกิดที่เมืองหลวงพระบาง ที่ได้ผ่านพ้นภัยสงคราม และ
 การเปลี่ยนแปลงจากโลกภายนอกมาเป็นเวลาช้านาน แต่ถึงแม้จะตั้งอยู่ในภูมิประเทศที่ยากแก่การ
 ติดต่อกับโลกภายนอก แต่หลวงพระบางก็มิอาจตัดทอนสังขรณ์ที่ว่าสรรพสิ่งใดๆ ในโลกล้วน
 แต่อนิจจัง คือไม่เที่ยง ทุกสรรพสิ่งในโลกล้วนแต่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และวันเวลาไม่มี
 วันหวนกลับ การเปลี่ยนแปลงจึงเป็นเรื่องจริงที่เที่ยงแท้ของชีวิต และธรรมชาติ²¹

ในสมัยก่อนที่ลาวยังไม่มีภาษามีแต่คำกาศกอลอนที่มีความสลับกันตามเนื้อความของ
 โองการร้าย เป็นกลอนแบบหนึ่ง มีเค้าต้นจากคำคล้องจองของผู้คนชนเผ่าล่าก้อตระกูลลาว
 ตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์ก่อนรับเอาศาสนาจากชมพูทวีปเรียกว่ากลอนร้ายหรือภาษาร้าย ถือเป็นภาษา
 สักดิ์สิทธิ์ของหมอผีหรือหมอขวัญ โคลงก็เป็นกลอนอีกแบบหนึ่งเรียกว่า กลอนลำ คำกลอน
 ประเภทนี้ไม่มียึดถือสัมผัสคล้องจองอย่างกลอนเพลงของภาคกลาง แต่อาศัยจังหวะถ้อยคำและ
 ระดับเสียงสูงเสียงต่ำเป็นหลัก การใช้กลอนลำนี้สามารถบ่งบอกรอยได้จากคำพูดใน
 ชีวิตประจำวันของประชาชนตระกูลลาว มีตัวอย่างอยู่ในคำคมหรือภาษิตที่เรียกกันว่า ผญาภาษา
 ลาว ซึ่งในตระกูลลาวมีธรรมชาติอยู่อย่างหนึ่งคือ คำคล้องจองที่จะมีพัฒนาการเป็นภาษาขับลำ
 ทำเพลง หรือเรียกง่าย ๆ ว่า ภาษาเพลง แต่ที่สำคัญคือเป็นต้นเค้า จันทาลักษณ์ ที่จะเรียกต่อไปใน
 วรรณคดีว่า ร่าย และ โคลง ผู้คนในตระกูลภาษานี้ มีคำพูดคล้องจองกันสอดแทรกอยู่ใน
 ชีวิตประจำวันเป็นธรรมดาๆ เช่น “ทำไร่ไถนา ทำมาหากิน เป็นดินเป็นหญ้าเป็นฟ้าเป็นแดน”
 ฯลฯ แม้คำพูดว่า “เฮ็ดไเฮ็ดนา กินข้าวกินปลา กินแลงกินงาย”²² เป็นต้น ในคำบอกเล่าทั่วไปจึง
 มักมีคำคล้องจองสอดแทรกอยู่ด้วยเสมอ ดังพบในคำบอกเล่าเรื่อง แดน และ กำเนิดคนจากน้ำเต้า
 ปุ้ง²³ ที่เป็นเอกสารเก่าแก่บอกเล่าจากปากชาวบ้าน โบราณกาล มีคำคล้องจองสอดสลับเป็นระยะๆ
 ตามธรรมชาติของคนบอกเล่าในตระกูลลาว เช่น “สร้างบ้านเมืองลุ่มกินปลา เฮ็ดนาเมืองลุ่มกิน

²⁰ มหาคำ จำปาแก้วมณี และคณะ, *ประวัติศาสตร์ลาว*, หน้า 25-26

²¹ ชีรวัดน์ แก้วแดง, “การช่วงชิงการให้ความหมายพิธีกรรม และความเชื่อ ปู่เขย ข้าเขย เมืองหลวงพระบาง ส.ป.ป.ลาว”, *วิทยานิพนธ์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่* (2545), หน้า 25-30

²² กระทรวงศึกษาและกีฬา, *คติเตือนใจโบราณลาว* (ลาว : ม.ป.พ., 2540), หน้า 21 (เฮ็ดไเฮ็ดนา กินแลงกินงายหมายถึงทำไร่นา กินข้าวเข็นกินข้าวกลางวัน)

²³ ชีรวัดน์ แก้วแดง, “การช่วงชิงการให้ความหมายพิธีกรรม และความเชื่อ ปู่เขย ข้าเขย เมืองหลวงพระบาง ส.ป.ป.ลาว”, หน้า 41

ข้าว กินข้าวให้บอกให้หมาย กินแลงกินงายให้บอกแก่แณ ได้กินขึ้นให้สงขา ได้กินปลาให้สง
รอย”²⁴ คำเหล่านี้เป็นต้น

ในขณะที่กำลังบอกเล่าเรื่องราวที่มีรายละเอียดจะมีบางตอนต้องเน้นย้ำเป็นพิเศษ
เพื่อให้เกิดความขลัง และศักดิ์สิทธิ์กว่าตอนอื่น อีกทั้งเพื่อให้เกิดความรู้สึกสะเทือนใจหรือ
กระทบใจร่วมกันเป็นพิเศษ แล้วจดจำเป็นอาจินตราบานานเท่านั้น ตรงนี้เองที่ผู้เล่าเรื่องจะผูกเป็น
คำคล้องจอง ดังมีตัวอย่างอยู่ในคำบอกเล่าเรื่องแณตอนขุนบรมที่สั่งสอนแล้วแข่งลูกทั้งเจ็ดให้
ประสพภัยพิบัติ ถ้าไม่ปฏิบัติตามคำสอน ตรงนี้ต้องผูกเป็นคำคล้องจองมีว่า “เฮ็ดอันไคยาให้เป็น
เข็น อันไคยาให้ไคปลุกไม่ยาให้ทันตาย ปลุกหายยาให้ทันล่อน ซ้อม่อนยาให้รี ปีมันยาให้กว้าง
เที่ยวทางให้ฟ้าผ่า เมื่อป่าให้เสือกิน ไปทางน้ำให้เงือกท้อเรือลก ไปทางบกให้เสือกท้อม้ากินนั้น
แล”²⁵

พอเวลาผ่านไป คำคล้องจองก็มีความสำคัญมากขึ้น เพราะในพิธีกรรมที่มีหมอเป็น
หัวหน้าคือ หมอพรหรือหมอขวัญ ต้องท่องบ่นบอกเล่าความเป็นมาของเผ่าพันธุ์แก่โคตรตระกูล
ทั้งชุมชนเป็นประจำอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้งในพิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษ พิธีกรรมในการปลุกเรือน
ต่างๆ ซึ่งต้องการสร้างพลังให้เกิดความขลัง และศักดิ์สิทธิ์เพื่อทำร่วมกัน ได้มีพิธีกรรมอย่างนี้ขึ้น
ในโอกาสพิเศษ ย่อมต้องการสิ่งพิเศษ เช่น ภาษาที่มีลีลา สำนวนโวหารพิเศษ ที่ต่างจากภาษาพูด
ในชีวิตประจำวัน นั่นก็คือเพิ่มคำคล้องจองเข้ามามากกว่าปกติ แล้วกำหนดทำนอง เมื่อทำ
พิธีกรรมนั้น ทั้งสองอย่างนี้เกี่ยวพันกันอย่างกลมกลืน คือคำคล้องจองทำให้เกิดทำนอง ทำให้
ต้องสร้างคำคล้องจองมากขึ้น ผลอีกอย่างหนึ่งคือช่วยให้อ่านได้ไม่ลืมหือความ เพราะยังไม่มี
ตัวเขียน ยังไม่ได้จดเป็นลายลักษณ์อักษร ต้องใช้ความจำเท่านั้น ต่อเมื่อมีตัวเขียนแล้วจึงได้มีการ
จดไว้โดยผู้ที่ได้รับการสืบทอดต่อกันมา²⁶

จากสาเหตุที่กล่าวมานั้นการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เหล่านี้จะต้องมีผู้ประกอบกร
เป็นผู้ที่ทำพิธีใน “ฮิตสิบสอง คลองสิบสี่” ฮิตสิบสองหมายถึงประเพณีที่จะต้องปฏิบัติทั้ง 12
เดือนในรอบปีในแต่ละเดือนที่ได้ปฏิบัติกัน เช่น²⁷

- เดือนเจียง (เดือนอ้าย หรือเดือนธันวาคม) เป็นเดือนที่พระสงฆ์เข้ากรรม (ปริวาส
กรรม) เพื่อให้พระสงฆ์ที่ทำความผิดได้สารภาพต่อหน้าพระสงฆ์ เป็นการฝึกจิตสำนึก

²⁴ กระทรวงศึกษาและกีฬา, *คติเดือนใจโบราณลาว*, หน้า 21-24 (สร้างบ้านเมืองลุ่มกินปลา เฮ็ดนาเมืองลุ่มกินข้าว กินข้าวให้บอกให้หมาย กินแลงกินงายให้
บอกแก่แณ ได้กินขึ้นให้สงขา ได้กินปลาให้สงรอยหมายถึงสร้างบ้านเมืองจะได้กินข้าวกินปลา ถ้าได้ข้าวของแล้วให้สงช่วยท่านผู้ใหญ่)

²⁵ กระทรวงศึกษาและกีฬา, *คติเดือนใจโบราณลาว*, หน้า 21 (เฮ็ดอันไคยาให้เป็นเข็น อันไคยาให้ไคปลุกไม่ยาให้ทันตาย ปลุกหายยาให้ทันล่อน ซ้อม่อน
ยาให้รี ปีมันยาให้กว้าง เที่ยวทางให้ฟ้าผ่า เมื่อป่าให้เสือกิน ไปทางน้ำให้เงือกท้อเรือลก ไปทางบกให้เสือกท้อม้ากินนั้นแล หมายถึงกระทำการอย่างใด
อย่างให้มีเคราะห์ ทำการใดๆ ก็ให้มีแต่ความเจริญรุ่งเรือง การเดินทางก็ให้มีความปลอดภัย)

²⁶ มหาคำ จำปาแก้วมณี และคณะ, หน้า 81-109

²⁷ ดวงจัน วันนะบุบผา, *คำลาหาลูกย์ หายามโบราณลาว* (เวียงจันทน์: โรงพิมพ์หนุ่มลาว, 2545), หน้า 156-158

ถึงความบกพร่องของตน และมุ่งประพฤติตนให้ถูกต้องตามพระวินัยต่อไป ส่วนทางด้านฆราวาสก็จะมีการทำบุญผีต่างๆ ดังคำกล่าวที่ว่า (ถึงเดือนเจียงนั้นให้ฝูงเจ้าเตียงผิมค ผีหมอ ผีฟ้าผีแถน และนิมนต์พระสงฆ์พระเจ้ามาเข้ากรรมนั้นแล) ถ้าปลุกเรื้อนจะมักมีลาภสารพัด

- เดือนยี่ (หรือเดือนมกราคม) ทำบุญคุณข้าว มีการนิมนต์พระสวดมนต์เย็นเพื่อเป็นมงคลแก่ข้าวเปลือก เมื่อพระสงฆ์ฉันเช้าแล้วจะทำพิธีสู่ขวัญข้าว นอกจากนี้ชาวบ้านจะเตรียมเก็บสะสมฟืนไว้หุงต้มที่บ้านถ้าปลุกเรื้อนจะมีลาภปราศจากโรคภัย
- เดือนสาม (หรือเดือนกุมภาพันธ์) ทำบุญข้าวจี และบุญมาฆบูชา การทำบุญข้าวจีจะเริ่มทำตอนเช้า โดยใช้ข้าวเหนียวปั้นใส่น้ำอ้อยนำไปจี่แล้วชุบด้วยไข่ แล้วแต่วิธีของแต่ละคน เมื่อสุกแล้วก็นำไปถวายพระ ถ้าปลุกเรื้อนจะเกิดภัยภายนอกภายในไม่ขาด
- เดือนสี่ (หรือเดือนมีนาคม) ทำบุญพระเวทย์ฟิงเทศน์มหาชาติ เนื่องมาจากพระคัมภีร์มัลลยหมีน และมัลลยแสนกล่าวไว้ว่า ถ้าผู้ใดปรารถนาที่จะพบพระศรีอริยเมตไตรยหรือเข้าถึงศาสนาของพระพุทธองค์แล้วจงอย่าฆ่าบิดามารดา อย่าขยุงให้พระสงฆ์แตกสามัคคีกัน กับให้อุตส่าห์ฟิงเทศนาเรื่องพระมหาเวสสันดรชาดกให้จบสิ้นภายในวันเดียว เป็นต้น ถ้าปลุกเรื้อนจะมีเพื่อนมาให้ความสุขสบายเงินทองไหลมา
- เดือนห้า (หรือเดือนเมษายน) ดุริยสงกรานต์หรือบุญสงกราน้ำ การสงกราน้ำมีการรดน้ำพระพุทธรูป พระสงฆ์ ผู้หลักผู้ใหญ่ และผู้แห่งตน เพื่อที่จะขอมาในเรื่องที่ได้ทำไม่ดีไม่งาม และมีการทำบุญถวายทาน การทำบุญสงกราน้ำกำหนดเอาวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 5 บางที่เรียกว่า บุญเดือนห้า ถือเป็นเดือนสำคัญเพราะเป็นเดือนที่เริ่มต้นปีใหม่ นอกจากนั้นแล้วยังมีการปลุกชุ่มกลางคืนที่จะปลุกเรื้อน นิมนต์พระสงฆ์มาตั้งสวดชัยมงคลถ้วน 7 วัน 7 คืน และให้ทำทานถวายและแต่งข้าวของบูชาบิภังษีเปรต คือให้ทำร้านไว้ทั้ง 4 แจงเรื้อน แล้วนิมนต์พระสงฆ์มาสวด พญาอารักษ์เรื้อนทั้ง 4 ใสในร้านทั้ง 4 แจง เอาสายสิญจน์ล้อมรอบเรื้อนใส่น้ำมันดีแล้วให้พระสงฆ์สวดรอบบ้านพร้อมทั้งหว่านหินทรายไปด้วย และให้พระสงฆ์เขียนคาถาพระเจ้า 5 พระองค์ติดหรือแขวนไว้หน้าประตูทางเข้าเรื้อน ถ้าปลุกเรื้อนจะทุกข์เท่าฟ้าจะมาถึง มีโรคภัยไข้เจ็บ

- เดือนหก (หรือเดือนพฤษภาคม) เป็นการทำบุญบวชพระพุทธรูป บุญบั้งไฟ และ บุญวิสาขบูชา หมู่บ้านใกล้เคียงจะทำบั้งไฟแข่งมาแข่งกัน หมู่บ้านที่เป็นเจ้าภาพ จะได้จัดอาหาร เหล้ายาโดยไม่คิดมูลค่า เมื่อถึงเวลาแข่งก็จะแห่บั้งไฟ และแข่ง ออกไป การแข่งทำกันอย่างสนุกสนาน ถือว่าเป็นการชุมนุมครั้งสำคัญ ถ้าปลูก เรือนจะมีโชคลาภนานาประการ
- เดือนเจ็ด (หรือเดือนมิถุนายน) ทำบุญชำระล้าง มีการเช่นสรงหลักเมืองหลัก บ้าน เป็นการล้างสิ่งที่ไม่ดีออกไปเพื่อที่จะเกิดมีแต่สิ่งดีงาม ถ้าปลูกเรือนจะเสี ยสารพัด
- เดือนแปด (หรือเดือนกรกฎาคม) ทำบุญเข้าพรรษาเป็นประเพณีทางพุทธ ศาสนาโดยตรง ซึ่งจะทำกันทั่วประเทศ มีการทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหารแด่ พระภิกษุ สามเณร มีการฟังธรรมเทศนาตอนบ่าย ชาวบ้านหล่อเทียนใหญ่ถวาย เป็นพุทธบูชาและจะเก็บไว้ตลอดพรรษา ถ้าปลูกเรือนจะมีความร้อนใจ ทำมา หากินไม่มั่นคง
- เดือนเก้า (หรือเดือนสิงหาคม) ทำบุญเข้าประดับดิน เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศแก่ ญาติผู้ล่วงลับ โดยการจัดอาหารไปวางไว้ใต้ต้นไม้หรือที่ใดที่หนึ่ง พร้อมทั้งเชิญ วิญญาณของญาติที่ล่วงลับไปมารับเอาอาหาร ต่อมาให้กรวดน้ำแทน ที่หลวง พระบางจะมีประเพณีการแข่งขันเรือที่ยิ่งใหญ่ของทุกๆ ปี ถ้าปลูกเรือนจะยั่งยืน มั่นคง
- เดือนสิบ (หรือเดือนกันยายน) ทำบุญเข้าสลาก เป็นการทำบุญการอุทิศให้แก่ ผู้ตายเช่นเดียวกันแต่จะมีข้าวของมากขึ้น ถ้าปลูกเรือนจะฉิบหาย อันตรายมา ปะปน
- เดือนสิบเอ็ด (หรือเดือนตุลาคม) ทำบุญออกพรรษา พระสงฆ์จะแสดงอาบัติทำ การปวารณา มีการทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุ สามเณร และ ถวายผ้าจำพรรษา ที่เวียงจันทน์จะมีประเพณีการแข่งขันเรือที่ยิ่งใหญ่ของทุกๆ ปี ถ้าปลูกเรือนจะเกิดความทุกข์และอันตราย
- เดือนสิบสอง (หรือเดือนพฤศจิกายน) เป็นการทำบุญกฐินเริ่มตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือนสิบเอ็ด จนถึง ขึ้น 15 เดือนสิบสอง ถ้าปลูกเรือนจะมีถุงเงินทองหลังไหล เข้ามา

ประเพณีที่กล่าวมานี้ถือว่าเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องร่วมมือกันอย่างจริงจัง ตั้งแต่ เดือนอ้ายจนถึงเดือนสิบสอง ใครไม่ไปช่วยงานจะถูกสังคมรังเกียจ และไม่มีใครคบค้าสมาคม

ด้วย การร่วมประชุมทำบุญเป็นประจำทำให้ชาวบ้านมีความสนิทสนมกัน ไม่เพียงในหมู่บ้านของตนเท่านั้นยังสร้างความสามัคคีกับหมู่บ้านข้างเคียงด้วย²⁸

ด้วยเหตุนี้สิ่งที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของหลวงพระบางอย่างหนึ่งก็คือ เรื่องของวัฒนธรรม ประเพณีที่กระทำสืบเนื่องกันมาเป็นเวลานาน ซึ่งได้ถือเป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่เปรียบเสมือนความมีชีวิตชีวา และสีสันของผู้คนที่มีการแสดงออกทางด้านวัฒนธรรมของชาวหลวงพระบางสามารถเห็นได้จากงานประเพณีต่างๆ ที่ได้กระทำกันมาอย่างต่อเนื่องนับจากอดีตงานบุญประเพณีที่ยิ่งใหญ่ ได้แก่ บุญประเพณีบุญปีใหม่ (บุญเดือนห้า) บุญประเพณีแข่งเรือ (บุญเดือนเก้า)²⁹

ในที่นี่เรื่องราวทางวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม วิถีชีวิตของผู้คนชาวหลวงพระบางที่เหมือนกับว่าดำเนินมาแบบดั้งเดิม ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันได้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปซึ่งเกิดมาจากการรับวัฒนธรรมจากต่างประเทศ ทั้งจากประเทศไทยโดยตรงและจากกระแสทุนนิยมตะวันตกที่ผ่านเข้ามากับนักท่องเที่ยวหรือผ่านทางสื่อต่างๆ แต่หลวงพระบางยังคงรักษาไว้ซึ่งจารีตประเพณี ขนบธรรมเนียม และเครื่องแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ของตน ตลอดจนถึงวัดวาอาราม โบราณสถานที่ยังคงสร้างขึ้นในหลายยุคหลายสมัยด้วยศิลปะ และสถาปัตยกรรมที่บรรจงประณีตแบบลาวเดิม³⁰

เพราะฉะนั้นองค์การยูเนสโกจึงได้ประกาศรับรองเอาเมืองหลวงพระบางเข้าเป็นมรดกโลกในปี ค.ศ. 1995 และประกาศให้หลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลกในปี ค.ศ. 1997 ทำให้มีการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม และมีการขึ้นทะเบียนอาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ในเขตพื้นที่อนุรักษ์มีอาคารได้ขึ้นบัญชี เป็นมรดกโลกถึง 443 หลัง³¹ ซึ่งเป็นเรือนที่ทำด้วยไม้ไผ่คิดเป็นอัตราส่วน 12.75% เรือนที่ทำด้วยไม้จริงคิดเป็นอัตราส่วน 29.08% เรือนที่ทำด้วยไม้ผสมฝาดอกซิกคิดเป็นอัตราส่วน 2.88% เรือนที่ทำด้วยไม้ผสมอิฐผสมประตายนผสมดอกซิกคิดเป็นอัตราส่วน 4.71% เรือนที่ทำด้วยไม้ผสมอิฐผสมประตายนคิดเป็นอัตราส่วน 13.48% เรือนทำด้วย อิฐผสมประตายนคิดเป็นอัตราส่วน 10.34% เรือนทำด้วยไม้ผสมปูนซีเมนต์คิดเป็นอัตราส่วน 11.7% เรือนทำด้วยปูนซีเมนต์คิดเป็นอัตราส่วน 16.79% โดยอาคารที่กล่าวมานั้นไม่สามารถรื้อถอนหรือปลูกสร้าง อาคารใหม่แทนที่ได้ ปัจจุบันอาคารที่พักอาศัยในเขตอนุรักษ์เมืองหลวงพระบางทั้งอาคารเก่า และอาคารที่ปลูกสร้างใหม่ได้มีรูปแบบสัดส่วนไม้แตกต่างกัน อัน

²⁸ วีรวัฒน์ แก้วแดง, “การช่วงชิงการให้ความหมายพิธีกรรม และความเชื่อ ปู่เฮง ย่าเฮง เมืองหลวงพระบาง ส.ป.ป. ลาว”, หน้า 51

²⁹ คำลัด บัวสีสะหวัด, *อัครองประเพณีลาว* เล่มที่ 2 (เวียงจันทน์ : วิสาหกิจโรงพิมพ์ศึกษา, 2545), หน้า 157

³⁰ บัวสี จันมะณี และน.ล.ว. สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, *การรักษาเมืองโบราณ ศึกษาเปรียบเทียบหลวงพระบางและเมืองเชียงใหม่ การอนุรักษ์เมืองโบราณ* (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์เชนด, 2538), หน้า 135

³¹ ข้อมูลเรือนที่ได้รับการอนุรักษ์จากสำนักงานองค์การมรดกโลกหลวงพระบาง, *บทรายงาน CDM PSMV* (หลวงพระบาง: สำนักงานองค์การมรดกโลก, 2545), หน้า 9-15

เป็นผลสืบเนื่องมาจากข้อกำหนดกฎระเบียบการปลูกสร้าง และการซ่อมแซมอาคารเพื่อการใช้งานที่ยาวนานอาคารที่จะทำการปลูกสร้างใหม่ต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบการปลูกสร้างที่เป็นแผนผังสำหรับการปกปักรักษาเท่านั้น³²

การเป็นเมืองมรดกโลกของเมืองหลวงพระบางไม่ได้เป็นแค่เพียงการบอกกล่าวถึงความมีคุณค่าในด้านสถาปัตยกรรมที่ได้พบเห็นเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการปรับปรุงรวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงในหลายส่วนของตัวเมืองเก่า เช่น การแทนที่ด้วยของใหม่ที่ดูเหมือนของดั้งเดิม ซึ่งมีรายละเอียดตั้งแต่ส่วนใหญ่ไปจนถึงส่วนรายละเอียดย่อยที่ต้องใช้ความประณีตของงานด้านสถาปัตยกรรม การตกแต่ง การเลือกสรรวัสดุ ความสมบูรณ์แบบของการจัดการของเมืองหลวงพระบาง ได้ทำให้หลายฝ่ายได้เข้ามามีส่วนร่วม ทั้งภาครัฐที่ต้องกำหนดนโยบาย ออกกฎระเบียบ และร่างเป็นกฎหมายเพื่อควบคุมด้านหน่วยงานท้องถิ่นที่ต้องตอบสนองต่อนโยบาย และยังมีส่วนขององค์กรต่างประเทศที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือด้านต่างๆ โดยเฉพาะเรื่องเงินทุน เทคโนโลยีในการจัดการเมือง ซึ่งทั้งหมดนี้คือผลกระทบที่จะมีต่อผู้คนชาวเมืองหลวงพระบางที่ถือว่าเป็นสมบัติอย่างหนึ่งของการเป็นเมืองมรดกโลกของหลวงพระบางซึ่งตั้งแต่หลวงพระบางได้รับการประกาศให้เป็นเมืองมรดกโลกในปี ค.ศ. 1995 จนถึงปัจจุบัน ถือว่าเป็นที่การเปลี่ยนแปลงที่น่าจับตามองเป็นอย่างยิ่งเนื่องจากเราได้มีข้อกำหนดที่ทางองค์กรมรดกโลกได้กำหนดให้ ที่มีจุดประสงค์เพื่อส่งเสริมสถาปัตยกรรมให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวเมืองหลวงพระบาง เพื่อให้การพัฒนาตัวเมืองมีความกลมกลืนกับสภาพพื้นที่ของตัวเมืองในปัจจุบัน และเพื่อสร้างให้มีความสัมพันธ์เป็นหนึ่งเดียวระหว่างองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมกับธรรมชาติ แต่ปรากฏว่าข้อกำหนดดังกล่าวมักจะถูกละเลยไม่ปฏิบัติตาม ดังที่เป็นข้อโต้แย้งหลักของงานวิจัยชิ้นนี้

2.2 รูปแบบของเรือนเผ่าลาวลุ่ม

เผ่าลาวลุ่มส่วนใหญ่ดำรงชีวิตแบบเรียบง่ายแบบสังคมที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม โครงสร้างของสถาบันครอบครัวของเผ่าลาวลุ่มมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว และการตั้งบ้านเรือนของเผ่าลาวลุ่มนิยมตั้งอยู่ตามราบลุ่มแม่น้ำสำคัญๆ หรืออาจจะเคลื่อนย้ายอพยพเพื่อแก้ปัญหาทางธรรมชาติแล้วแต่กรณี เรือนส่วนมากเป็นเรือนใต้ถุนสูง หลังคามุงด้วยหญ้าแฝก (หญ้าคา) ไม้ไผ่หรือกระเบื้องไม้ ใต้ถุนเรือนใช้เป็นที่ทอผ้า บางหลังมีครกกระเดื่องตำข้าวและทำคอกกระบือ ส่วนเรือนไฟ และขี้ข้าวจะแยกออกไป ถึงจะเป็นเรือนที่อยู่ในเขตอนุรักษ์และเรือนที่อยู่นอกเขตอนุรักษ์เป็นเรือนที่มีรูปแบบที่เหมือนกัน โดยไม่มีความแตกต่างกันแต่อย่างใด

³² สำนักงานองค์กรมรดกโลกหลวงพระบาง, *บทรายงาน CDM PSMV*, หน้า 19-25

ปี ค.ศ. 1950 อาคารที่ชาวหลวงพระบางเรียกว่า อาคารสมัยใหม่ได้ปรากฏขึ้น เป็นอาคารที่มีขนาดใหญ่ มีโครงสร้างทำด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก การก่อสร้างด้วยเทคนิค และวัสดุสมัยใหม่ที่นำเข้ามาจากต่างประเทศ โดยส่วนใหญ่ได้มาจากประเทศไทย (ดูรูปที่ 2.4) เห็นได้อย่างชัดเจนในเรือนไม้ที่สร้างขึ้นในยุคนี้จนถึงศตวรรษที่ 20 การสร้างอาคารรูปแบบใหม่ที่ได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศ ทำให้สถาปัตยกรรมอาคารพักที่อาศัยในหลวงพระบางมีสองแบบคือ อาคารเรือนแบบดั้งเดิม (ดูรูปที่ 2.5) และอาคารที่ได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศ (ดูรูปที่ 2.6) เมืองหลวงพระบางได้มีสถาปัตยกรรมเรือนอยู่อาศัยรวมกันไว้อย่างหลากหลาย นอกจากเรือนลาวลุ่มที่กล่าวมา ยังมีเรือนพื้นถิ่นของชนกลุ่มน้อยจำนวนมากที่ยังคงสภาพดั้งเดิมแต่มีจำนวนลดลงไปทุกปี

รูปที่ 2.4 เป็นรูปเรือนของผู้ที่เป็นขุนนางใหญ่เท่านั้นที่จะเลียนแบบเรือนที่ปลูกในช่วงที่ฝรั่งเศสปกครอง แต่ก็ยังนำวัสดุที่ผสมผสานระหว่างก่ออิฐฉาบปูนกับไม้³³

รูปที่ 2.5 เป็นเรือนหลังที่ 3 ปลูกในปี ค.ศ. 1946 เป็นรูปที่แสดงให้เห็นถึงรูปแบบของเรือนลาวลุ่มแบบดั้งเดิมที่ปลูกด้วยไม้ทั้งหลังเนื่องจากว่าในการปลูกเรือนในตอนนั้นได้นำเอาคติความเชื่อของการปลูกเรือนเข้ามาใช้³⁴

³³ รูปถ่ายโดยผู้วิจัยถ่ายเมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม 2548

³⁴ จำนวนเรือนที่ได้รับการอนุรักษ์จากสำนักงานองค์การมรดกโลกหลวงพระบาง, *บทรายงาน CDM PSMV*, หน้า 18

รูปที่ 2.6 เป็นรูปเรือนที่สร้างเพื่อคนฝรั่งเสสรสร้างด้วยวัสดุที่ทันสมัย เช่น อิฐ ดินขอ ปูน แต่ยังใช้รูปแบบเดิม³⁵

ดังที่ได้กล่าวแล้วถึงที่มาและลักษณะ โดยทั่วไปของเรือน ทั้งที่เป็นแบบดั้งเดิมและที่ได้มีการพัฒนาการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเรือนที่เป็นแบบดั้งเดิมแทบจะหาไม่ได้ในท้องถิ่นอีกแล้ว โดยสภาพของเรือนจะแตกต่างออกไปตามวัสดุและรูปแบบตามช่วงเวลา ที่มีการก่อสร้างหรือต่อเติม เรือนในช่วงแรก คือเรือนแบบดั้งเดิมและเรือนที่มีพัฒนาการมาจากเรือนดั้งเดิม มีลักษณะและสภาพโดยทั่วไปของเรือนและองค์ประกอบที่มีความคล้ายคลึงกันเป็นอย่างมาก เริ่มจากตัวเรือนสภาพแวดล้อม เรือนมีได้สูงทั้งหมด โครงสร้างเป็นไม้จริง ไม้ไผ่เหมือนกันหรือฝาเป็นไม้จริงหรือไม้ไผ่ที่เรียกว่าฝาขัดแตะ ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าล้วนแต่เป็นวัสดุที่หาได้จากธรรมชาติในท้องถิ่นทั้งสิ้น (ดูรูปที่ 2.7) ผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความรู้ความเข้าใจในธรรมชาติ เน้นการพึ่งพาธรรมชาติ ไม่ปรุงแต่งให้เกินเลยไปจากประโยชน์ใช้สอยตามการอยู่อาศัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ไม่ได้เริ่มต้นจากเรือนที่มีความสวยงาม หรือความต้องการของผู้อยู่อาศัยในเรือน ผิดกับเรือนปัจจุบัน หรือบ้านของสังคมเมือง ที่มีแนวคิดในการสร้างที่ตรงกันข้ามกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวชนบทโดยสิ้นเชิง การที่จะมีเรือนต้องเริ่มจากความมีหน้ามีตา เรือนจะต้องมีความสวยงาม ประชันกัน ได้สร้างจากวัสดุใหม่ๆ ไม่ใช่ของท้องถิ่นยึดถือเอาความทันสมัยและค่านิยมทางการบริโภคเป็นเกณฑ์ในการสร้างบ้านปลูกเรือน (ดูรูปที่ 2.8)

รูปที่ 2.7 เรือนที่ศึกษาหลังที่ 15 ปลูกในปีค.ศ.1960 เป็นรูป ที่แสดงให้เห็นถึงรูปแบบของเรือนลาวลุ่มแบบดั้งเดิมที่ปลูก ด้วยไม้ทั้งหลัง³⁶

³⁵ รูปถ่ายโดยผู้วิจัยถ่ายเมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม 2548

³⁶ ข้อมูลภาคสนามเก็บร่วมกับทองสะหัด สีชนะ (2548)

รูปที่ 2.8 เรือนสมัยใหม่ได้ปรากฏขึ้น เป็นอาคารที่มีขนาดใหญ่ มีโครงสร้างทำด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก การก่อสร้างทำด้วยเทคนิคและวัสดุสมัยใหม่ที่นำเข้ามาจากต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศไทย และรูปแบบก็ได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศ³⁷

เรือนที่ปลูกในแต่ละช่วงยังแสดงให้เห็นถึงความเป็นตัวตนของเรือนเผ่าลาวลุ่มแบบเดิมที่ปลูกเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัย การปลูกบ้านเรือนส่วนมากจะเน้นการเลือกสภาพแวดล้อมที่ราบลุ่มริมแม่น้ำ เพราะความจำเป็นที่ต้องการใช้น้ำเพื่อทำประโยชน์แก่การครองชีพได้สะดวกและสามารถใช้สอยได้ตลอดทั้งปี แต่ก็ได้มีเรือนจำนวนมากที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก ดังนั้นรูปแบบเรือนส่วนมากเป็นเรือนยกใต้ถุนสูง ใต้ถุนจะใช้เป็นที่ประกอบกิจกรรมงานประจำวันต่างๆ เช่น การปั่นฝ้าย ทอผ้า ทอไหม (ทอหูก) ใช้เป็นที่เก็บข้าวของที่ได้อาจากการทำการเกษตรกรรม และในสมัยโบราณแม่น้ำ ลำคลองยังใช้เป็นเส้นทางคมนาคมหลัก ด้วยเหตุนี้บ้านเรือนจึงอยู่ใกล้กับแม่น้ำลำคลองเพื่อความสะดวกในการคมนาคมและแสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องของรูปแบบกายภาพจากรูปแบบดั้งเดิม และลักษณะของเรือนที่ยังคงเป็นรูปแบบที่สนองต่อวิถีชีวิตการกินอยู่ตามแบบวัฒนธรรมของเผ่าลาวลุ่มอันเป็นลักษณะประเพณีดั้งเดิมที่มีอยู่มากมาย เรือนเหล่านี้เป็นเรือนที่แสดงถึงวิวัฒนาการในรูปแบบที่พักอาศัยอย่างต่อเนื่องหรือลักษณะทางกายภาพของเรือนเกิดจากการผสมผสานทางวัฒนธรรมรวมถึงวิธีการปลูกสร้างแบบดั้งเดิมและวัฒนธรรมที่ได้รับมา ในเวลาต่อมาก็เริ่มมีการรื้อถอนกัน ไปด้วยเหมือนกัน จะเห็นได้ว่ารูปทรงภายนอกของเรือนจะผันแปรไปหลายลักษณะตามสมัยนิยม โดยเฉพาะลักษณะฝา การเจาะช่องประตูหน้าต่าง เป็นการแสดงถึงความสามารถของช่างพื้นเมืองที่รู้จักประสานประโยชน์ระหว่างความรู้กับเทคนิควิทยาการของช่างที่ได้รับมาจากต่างถิ่นได้อย่างสอดคล้องเหมาะสมและกลมกลืนกับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป แต่เรือนพักอาศัยชนิดนี้ส่วนใหญ่ยังคงยึดแบบแผนในลักษณะของเรือนลาวลุ่มแบบเดิมเอาไว้ แต่จะมีข้อปลีกย่อยบางส่วนเท่านั้นที่คลี่คลายไปจากเดิม ส่วนรูปทรงภายนอกได้คลี่คลายไปอย่างกว้างขวางซึ่งมีคุณค่าและถือว่าเป็นเรือนไม้ที่มีวิวัฒนาการเข้าสู่รูปแบบของเรือนที่สมบูรณ์ เนื่องจากความเข้าใจในการใช้วัสดุที่อำนวยความสะดวกและความเข้าใจในสภาพแวดล้อมของธรรมชาติโดยการนำความคิดความเชื่อมาใช้ในการปลูกเรือนได้โดยไม่มีตำรา แต่เกิดจากการเรียนรู้และการปฏิบัติเพื่อให้อบสนองตาม

³⁷ ข้อมูลภาคสนามเก็บร่วมกับทองสะหัด สีชนะ (2548)

ความต้องการของผู้อยู่อาศัย ด้วยเหตุนี้จึงแสดงให้เห็นว่าการดำรงชีวิตและคติความเชื่อเรื่องการปลูกเรือนที่มีมาช้านานเป็นภาพที่สะท้อนออกมาทางด้านรูปแบบของเรือน และการดำรงชีวิตแบบเรียบง่ายที่พึ่งพาสภาพแวดล้อมเป็นหลัก และมีชีวิตอยู่อย่างพอเพียงและยั่งยืน トラบจนกระทั่งวัสดุแบบเดิมๆ เริ่มขาดแคลน มีข้อดีน้อยกว่าการเข้ามาของวัสดุแบบใหม่ที่เกิดขึ้นจากระบบอุตสาหกรรม ซึ่งสามารถแก้ไขข้อจำกัดตามธรรมชาติได้มากกว่าจึงอาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นตามลำดับ

2.3 การปลูกเรือนตามคติความเชื่อ

วิถีชีวิตของชาวบ้านแต่เดิมนั้นมีความใกล้ชิดกับธรรมชาติ มีการรวมกลุ่มติดต่อสัมพันธ์กันเพื่อตอบสนองความต้องการทางกายและจิตใจ ซึ่งนำไปสู่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ในความสัมพันธ์ดังกล่าว มนุษย์ได้ตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งที่มีอยู่รอบตัวในแง่มุมต่างๆ ทั้งจากประสบการณ์ต่างๆ ของชีวิต และการสัมผัสกับธรรมชาติที่อยู่รอบตัว จะเห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ซึ่งเน้นการปฏิบัติต่อธรรมชาติด้วยความตระหนักถึงคุณค่าและการธำรงรักษาร่วมกับการใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม เป็นการยอมรับในความแตกต่างและการยอมรับปฏิบัติตามข้อกำหนด โดยอาศัยอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และคติความเชื่อมาควบคุมพฤติกรรมของผู้คนในชุมชน สร้างความร่วมมือ ความสามัคคีขึ้นในกลุ่มโดยความพึงพอใจร่วมกัน อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงการสร้างคติความเชื่อขึ้นอย่างเป็นระบบซึ่งเป็นที่พึ่งทางจิตใจ เพื่อช่วยเป็นกำลังใจในการแก้ไขปัญหา และการเอาชนะอุปสรรคต่างๆ ร่วมกันเพื่อการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขในวิถีทางของชุมชน จะเห็นได้ว่าคติความเชื่อเรื่องการปลูกเรือนได้มีความสัมพันธ์ในระดับต่างๆ ของชุมชนเพื่อสร้างความสุขทางกายและใจ และเป็นพิธีกรรมที่สืบทอดกันมายาวนาน สามารถสะท้อนถึงรูปแบบการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่ได้ถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของเรือน และวิธีการปลูกเรือนสำหรับบุคคลผู้ที่ต้องการที่พึ่งทางใจ ท่ามกลางความไม่แน่นอนของการดำเนินชีวิตในระดับต่างๆ

คติความเชื่อทางผีจึงเป็นพลังอำนาจที่เข้าถึงความต้องการของมนุษย์มากที่สุด และเร็วที่สุด จึงทำให้มนุษย์ยังคงรักษาการนับถือผีเอาไว้ โดยให้คติความเชื่อผีนี้ทำหน้าที่เป็นที่พึ่งทางใจเพื่อให้เกิดความมั่นใจในการดำรงชีวิตหรือเป็นการสร้างความหวังในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ต่อไป และเพื่อช่วยป้องกันภัยที่จะเข้ามาถึงตัว สร้างความปลอดภัยในการดำเนินชีวิตของตนเอง ความศรัทธาในลักษณะนี้แสดงออกมาในรูปแบบของการบนบานศาลกล่าวในเรื่องต่างๆ ที่

ตอบสนองต่อความต้องการของคน โดยจะให้หมอพรเป็นคนมาทำพิธีให้ในการปลุกเรื้อนให้ได้ตามคติความเชื่อนั้น

เงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการปลุกเรื้อนทางด้านคติความเชื่อนั้น ประกอบด้วยกระบวนการทางศีลธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน ซึ่งเป็นเครื่องกำหนดกรอบเนื้อหาของพฤติกรรมและวิธีการที่พึงประสงค์ โดยชุมชนสร้างวิธีการถ่ายทอดในหลายลักษณะ เช่น การบอกเล่า การสอนการปฏิบัติให้ดู อันเป็นการพยายามสื่อสารเนื้อหาที่ต้องการแก่ผู้ถูกสั่งสอน และสร้างระบบสัญลักษณ์ต่างๆ เพื่อใช้เป็นสื่อแสดงความหมายของการกระทำนั้นๆ³⁸ คติความเชื่อนอกจากจะเป็นเป็นที่พึ่งทางจิตใจแล้วยังช่วยเป็นกำลังใจในการแก้ไขปัญหา และการเอาชนะอุปสรรคต่างๆ ร่วมกันเพื่อการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขในวิถีทางของชุมชน ซึ่งจะเป็นการปลุกฝังให้เกิดการยอมรับในคติความเชื่อโดยตอบสนองต่อความต้องการของผู้คนในสังคมภายใต้ความเป็นเอกภาพของชุมชน การสัมผัสกับธรรมชาติที่อยู่รอบตัวนั้น เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งแง่ดีและร้าย ทำให้เกิดมีความคิดว่ามีอำนาจลึกลับอยู่เหนือปรากฏการณ์ จำเป็นต้องหาทางออกด้วยการเซ่นหรือบวงสรวง เพื่อให้สิ่งนั้นลดโทษและเกิดประโยชน์ต่อคนวิถีชีวิตเช่นนี้ก่อให้เกิดความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ระบบความเชื่อเป็นสิ่งที่ตอบสนองทางจิตใจในภาวะที่ต้องเสี่ยงกับความไม่แน่นอนของชีวิต ยังมีบทบาทในการสร้างความเชื่อในสถานภาพของมนุษย์อันกลายเป็นที่ยอมรับจากคนในสังคม ชุมชน โดยสิ่งที่เป็นบทเรียนต่างๆ ที่ผ่านมานั้นได้รับการเรียนรู้สะสมและถ่ายทอดต่อจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง

คติความเชื่อเรื่องการปลุกเรื้อนในอดีตไม่ว่าจะเป็นการเชื่อเรื่องพลังอำนาจที่สามารถบันดาลความอุดมสมบูรณ์ได้ เป็นที่พึ่งทางใจ เป็นพลังในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ต่างมีความสัมพันธ์ทางชุมชน หรือเป็นเรื่องของส่วนรวมเป็นหลัก ซึ่งเป็นพิธีกรรมและความเชื่อที่สืบทอดกันมายาวนาน ที่สามารถสะท้อนถึงรูปแบบการดำเนินชีวิต และความสัมพันธ์ของคนในระดับต่างๆ ที่ถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของเรื้อน สิ่งลึกลับเหล่านั้นได้ถ่ายทอดออกมาทางรูปแบบของเรื้อนที่เราสามารถมองเห็นและจับต้องได้ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันของมนุษย์กับธรรมชาติที่มีความเอื้ออำนวยซึ่งกันและกัน เนื่องจากว่าการกระทำใดๆ ที่จะกระทำขึ้นมาจะต้องให้ได้ตามคติความเชื่อเพราะว่าถ้ากระทำผิดก็จะมีสิ่งที่ไม่ดีเกิดขึ้น ดังนั้นชาวบ้านจึงมีความศรัทธาในคติความเชื่อนั้นๆ เพื่อที่จะทำให้ชีวิตของครอบครัวมีความสุข มีความเจริญรุ่งเรือง มียศถาบรรดาศักดิ์ และได้รับการยอมรับในสังคม

³⁸ อนุวัช ใจบุญสกุล และวิวัฒน์ เตมียพันธ์, เรื้อนล้านนาไทย และประเพณีการปลุกเรื้อน, หน้า 43

2.4 คติความเชื่อของการปลูกเรือน

2.4.1 หนังสือความเชื่อที่เกี่ยวกับการปลูกเรือน

ในการนำเสนอหนังสือที่เกี่ยวกับคติความเชื่อของการปลูกเรือนนี้ส่วนมากจะเป็นคติความเชื่อของพื้นที่อื่นเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาเท่านั้นเนื่องจากว่าคติความเชื่อของการปลูกเรือนที่เกี่ยวกับเผ่าลาวลุ่มนั้นยังไม่ได้มีผู้ที่ศึกษาแบบวิจัย มีเพียงเขียนบอกถึงคติความเชื่อของการปลูกเรือนของเผ่าลาวลุ่มที่เคยมีมาหรือการนำมาเสนอน้อยมากดังนั้นคติความเชื่อที่เกี่ยวกับการปลูกเรือนที่จะนำเสนอต่อไปจึงเป็นคติความเชื่อของการปลูกเรือนล้านนาไทยเป็นต้น การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องโดยทั่วไปแล้วในกลุ่มหัวข้อประเพณีความเชื่อการปลูกเรือน เช่น งานของ **ลมูล จันทน์หอม** *ประเพณีความเชื่อของการปลูกเรือนล้านนา* ชาวล้านนาโบราณจะให้ความสำคัญกับการเลือกบริเวณที่ดิน การเลือกไม้ทำเสาเรือน การหาฤกษ์ยามในการลงเสาเอกหรือเสามงคล การจุดหลุมเสาซึ่งมีหลายรูปแบบ ทุกขั้นตอนมีตำราที่คนล้านนาสมัยโบราณได้ตั้งกฎเกณฑ์ บันทึกไว้ในโบราณและพิสา สิ่งเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับความเชื่อที่ว่าหากทำถูกต้องตามตำราแล้วจะทำให้ผู้อยู่อาศัยในตัวเรือนประสบความสุขปราศจากโรคภัย และเกิดความอุดมสมบูรณ์ แต่ยังมีข้อควรระวังหรือข้อหลีกเลี่ยงที่จะทำให้เกิดความวิบัติเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยของคนโบราณเชื่อถือ สั่งสอนไว้ เพื่อให้เกิดความร่มเย็นแก่ครอบครัว และผู้อยู่อาศัยในตัวเรือนตลอดไป การประพาดปฏิบัติเกี่ยวกับบ้านเรือนที่ยึดถือเป็นข้อห้ามของสังคมสืบทอดกันมา ความรู้เหล่านี้นับวันจะสูญหายไปพร้อมกับเรือนกาแลเพราะว่าหลักฐานสำคัญที่เป็นรูปธรรมหมดไป สิ่งที่เป็นนามธรรมที่แฝงเร้นอยู่ก็ย่อมหมดไปพร้อมๆ กัน การศึกษานี้เป็นการศึกษาเฉพาะศัพท์ที่ใช้ทางสถาปัตยกรรมเกี่ยวกับเรือนกาแล เพื่อเผยแพร่ความรู้ในเรื่องเรือนกาแล และพิธีของการปลูกเรือนให้แก่ผู้สนใจทั่วไปเพื่อที่จะได้นำไปส่งเสริม และสืบทอดภูมิปัญญาของบรรพบุรุษชาวล้านนาทางด้านสถาปัตยกรรมท้องถิ่น³⁹ หนังสือเล่มนี้เป็นการรวบรวมความเชื่อของการปลูกเรือนที่เป็นขั้นตอน และยังแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อกับการปลูกเรือนและได้ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมานาน แต่มาจนถึงปัจจุบันความเชื่อเหล่านี้จะสูญหายไป จึงเป็นการนำมาเพื่อเผยแพร่ความรู้ในเรื่องเรือนกาแล พิธีของการปลูกเรือนหรือเป็นการสร้างหลักฐานทางรูปธรรม

อนุวิทย์ เจริญศุกกุล และ วิวัฒน์ เตมียพันธ์ ในหนังสือ *เรือนล้านนาไทยและประเพณีการปลูกเรือน* ได้เป็นการนำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับเรือนล้านนาแบบต่างๆ ที่มีองค์ประกอบของบ้าน ส่วนประกอบของตัวเรือน และลักษณะเฉพาะถิ่นในหลายจังหวัดทางภาคเหนือ นอกจากนี้ยังได้ให้รู้ถึงความเชื่อ และประเพณีการปลูกเรือน โดยละเอียดเกี่ยวกับการประกอบ

³⁹ ลมูล จันทน์หอม, *ประเพณีความเชื่อการปลูกเรือนในล้านนาและเรือนกาแล* พิมพ์ครั้งที่ 2 (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์เมือง, 2574), หน้า 5-15

พิธีกรรมต่างๆ ที่ชาวล้านนาเชื่อว่าจะช่วยขจัดปัดเป่าภัย และเสริมสร้างให้เกิด สิริมงคลแก่เจ้าของ เรือนและครอบครัว ลักษณะการศึกษาจะเน้น ไปทางสถาปัตยกรรมโดยตรง ทั้งในแง่ แนวความคิด หลักการ และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม เป็นการออกแบบสำรวจอย่างกว้างขวาง ทำให้สามารถประเมินค่าข้อมูลออกมาเป็นแบบจำลองแนวคิด ซึ่งได้เสนอเป็นบทความ และได้สรุปผลเป็นหนังสือ⁴⁰ หนังสือเล่มนี้เป็นกรนำเสนอเกี่ยวกับเรือนล้านนาแบบต่างๆ ในหลาย จังหวัดทางภาคเหนือ นำเอาคติความเชื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน ให้เป็นไปตามอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ตามประวัติศาสตร์ และพัฒนาการของสังคม ก็ให้เกิดการเรียนรู้และการปรับตัวของมนุษย์

จ. เปรียญ ในหนังสือ *ประเพณีการปลูกเรือน* คนโบราณมักจะถือกันว่าปลูกเรือนขวาง ตะวัน หมายถึงการปลูกเรือนหันข้างเรือนไปทางทิศตะวันออกหรือทางทิศตะวันตก ซึ่งถือกันว่าไม่ดีเพราะคนที่อยู่จะไม่มีความสุขจะเป็นเหตุให้เกิดภัยพิบัติแก่ตน และครอบครัว รวมถึงทรัพย์สมบัติ ดังนั้นการปลูกเรือนมักนิยมหันตามทิศของตะวันซึ่งหมายถึงการหันข้างเรือนไปทางทิศเหนือหรือทิศใต้ จึงจะทำให้อยู่เย็นเป็นสุข และเป็นมงคลแก่ผู้อยู่อาศัย การถือตะวันเป็นคติโชคกลางนั้น ได้ถือกันทุกชาติไม่ว่าภาษาอะไรก็ตาม ซึ่งจะถือกันว่าทิศตะวันตกเป็นทิศที่ไม่ดีเพราะเป็นทิศศกของพระอาทิตย์หรือการดับดวงแห่งแสงพระอาทิตย์จะมีแต่การตกจะไม่มีการขึ้นเลย ในทิศนั้นเท่ากับเป็นทางไปสู่ความตาย แม้แต่คนตายยังถือคติหันหัวศพไปทางทิศตะวันตก ดังนั้นการปลูกเรือนที่ดี การนอนที่ดีไม่ให้หันหัวไปทางทิศตะวันตก⁴¹ หนังสือเล่มนี้เป็นกรรวบรวมวิธีการในการหันหน้าเรือนหรือเป็นการวางทิศทางของตัวเรือนจะต้องให้ถูกต้องกับคติความเชื่อของการปลูกเรือน จึงจะนำไปสู่ความสุขความเจริญ

ลมูล จันทน์หอม ใน *โลกทัศน์การสร้างสถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่น* นำเสนอถึงพิธีกรรม บางอย่างที่ยังยึดถือปฏิบัติอยู่บ้างในหมู่ชาวบ้านชนบทล้านนาที่ยึดมั่นในความเชื่อเช่น การทำพิธี ขึ้นท้าวทั้งสี่ การยกเสามงคล และเสนาง การหาฤกษ์ยามในการยกเสาสำคัญ ตลอดจนพิธีกรรม อันเนื่องเนื่องกับการขึ้นบ้านใหม่ แต่ก็มีบางอย่างที่ปัจจุบันไม่อาจจะปฏิบัติได้ เพราะความเจริญ ทางสังคม และข้อจำกัดบางส่วนไม่เอื้ออำนวยเช่น การเลือกบริเวณดินที่จะปลูกเรือน หรือ ปัจจุบันนิยมซื้อบ้านจัดสรรก็เป็นเหตุหนึ่งทำให้พิธีกรรมความเชื่อเหล่านี้กำลังจะเลือนหายไป จึงเป็นการนำมาบอกเล่าเพื่อที่เราควรจะเผยแพร่ความรู้เหล่านี้สู่ชนรุ่นหลังให้ตระหนักถึงความมีชีวิต วิญญาณของเรือนพื้นถิ่นที่บรรพบุรุษชาวล้านนาได้ร่วมกันสร้างสรรค์ขึ้น⁴² หนังสือเล่มนี้เป็นกร

⁴⁰ อนุวิทย์ เจริญศุกกุล และวิวัฒน์ เตมียพันธ์, *เรือนล้านนาไทย และประเพณีการปลูกเรือน* (กรุงเทพฯ : อักษรสัมพันธ์, 2521), หน้า 10-12

⁴¹ จ. เปรียญ, *ประเพณีการปลูกเรือน* (กรุงเทพฯ : อานวยสาสน์, 2521), หน้า 9-13

⁴² ลมูล จันทน์หอม, *โลกทัศน์การสร้างสถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่น* (เชียงใหม่ : คณะอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรมภาคเหนือ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542), หน้า 2-6

รวบรวมความเชื่อของการปลูกเรือนที่เป็นขั้นตอน และยังคงแสดงให้เห็นถึงความเชื่อของการปลูกเรือนหลายอย่างที่สูญหายไปในปัจจุบัน จึงเป็นการนำมาเพื่อเผยแพร่ความรู้ในเรื่องพิธีของการปลูกเรือนหรือเป็นการสร้างหลักฐานทางรูปธรรม

ประสิทธิ์ เสียวสิริพงศ์ ในความเชื่อเกี่ยวกับทำเลที่ตั้งบ้านเรือนของชาวล้านนาที่สะท้อนภูมิปัญญาพื้นถิ่น เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับทำเลที่ตั้งบ้านเรือนของชาวล้านนา นอกจากจะเป็นองค์ความรู้ในเรื่องต่างๆ ที่มีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตแล้ว ยังมีภูมิปัญญาเชิงบริหารสังคมแฝงอยู่ด้วยเพราะความเชื่อต่างๆ ซึ่งยังคงมีบทบาทอยู่ในสังคมล้านนาปัจจุบัน และสังคมเมืองอาจทำให้ไม่สามารถเลือกพื้นที่ได้ตั้งใจ หรือแก้ไขข้อที่ขัดกับตำราเดิมได้ แต่เจ้าของบ้านก็ยังคงพยายามทำตามระเบียบพิธีกรรมให้ได้เท่าที่จะทำได้ ไม่ว่าผู้นั้นจะมีวิถีชีวิตปกติใกล้ชิดหรือห่างไกลจากประเพณีล้านนาเพียงใดก็ตาม จึงพอที่ยืนยันได้ว่า ความเชื่อเรื่องนี้ปรากฏเป็นพฤติกรรมจริงได้ดำเนินอยู่ตลอดเวลาโดยไม่จำเป็นต้องประกาศ หากความเชื่อทำให้สังคมดำรงอยู่ได้เป็นปกติสุข ทำให้สมาชิกของสังคมมีความรู้สึกยินดีก็ถือว่าความเชื่อนั้นถูกเจตนารมณ์ที่ดี และใช้อย่างชาญฉลาด⁴³ หนังสือเล่มนี้เป็นการนำเสนอความเชื่อเกี่ยวกับทำเลที่ตั้งบ้านเรือนของชาวล้านนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนให้เป็นที่ไปตามความเชื่อและตามการพัฒนาของสังคม ก่อให้เกิดการเรียนรู้และการปรับตัวของมนุษย์ที่มีมาจนถึงปัจจุบัน

ดร. เอกวิทย์ ณ ถลาง ในหนังสือ *ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้* กล่าวถึงในการตั้งถิ่นฐานที่เป็นไปตามอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและพัฒนาการของสังคมไทย เพราะทั้งสองเหตุปัจจัยนี้ก่อให้เกิดการเรียนรู้ และการปรับตัวของมนุษย์เป็นอันมาก เมื่อจะพูดถึงภูมิปัญญาในการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนและชุมชน ย่อมเกิดความหลากหลายที่กว้างขวาง⁴⁴ หนังสือเล่มนี้เป็นการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนให้เป็นที่ไปตามอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ทางประวัติศาสตร์และทางพัฒนาการของสังคม ก่อให้เกิดการเรียนรู้และการปรับตัวของมนุษย์

ดังนั้นในการศึกษาของแต่ละท่านส่วนมากได้นำเอาแนวทางการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นแบบที่หนึ่งดังที่ได้กล่าวไปแล้วในบทที่ผ่านมาที่เน้นการใช้ความรู้ ความสามารถที่สั่งสมมาของผู้วิจัยเป็นหลัก ที่นำมาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ และนำเสนอให้แก่สังคมได้รับรู้ถึงสิ่งต่างที่มีคุณค่าเหล่านั้น ในงานวิจัยเหล่านี้เรื่องราวของตัวเรือนถูกอธิบาย ไม่เฉพาะในฐานะเป็นสถานที่อยู่อาศัยเท่านั้นแต่ยังสะท้อนให้เห็นทางด้านเศรษฐศาสตร์ สถานะเกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรมและคติความเชื่อของผู้คนเหล่านั้นด้วย แต่คติความเชื่อบางอย่างเมื่อไม่นานมานี้มี

⁴³ ประสิทธิ์ เสียวสิริพงศ์, ความเชื่อเกี่ยวกับทำเลที่ตั้งบ้านเรือนของชาวล้านนาที่สะท้อนภูมิปัญญาพื้นถิ่น (กรุงเทพฯ : แม่คำผาง, 2532), หน้า 3-5

⁴⁴ เอกวิทย์ ณ ถลาง, ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้ (กรุงเทพฯ : อมรินทร์, 2526), หน้า 7-9

จำนวนหนึ่งเกี่ยวกับการปลูกเรือนได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างชัดเจนเนื่องจากการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ และการเพิ่มขึ้นของประชากร ในการศึกษาครั้งนี้จะศึกษารวบรวม และนำเสนองาน และแนวทางของแต่ละท่านเพื่อนำมาใช้ในการศึกษาให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลง การหายไปของคติความเชื่อ และความสัมพันธ์ระหว่างคติความเชื่อกับตัวเรือนที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

2.4.2 ความเชื่อของการปลูกเรือนของเผ่าลาวลุ่มในเขตเมืองหลวงพระบาง

ในอดีตเผ่าลาวลุ่มถือได้ว่าเป็นกลุ่มชนที่รักษาเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของเชื้อชาติไว้ได้มาก เป็นแบบอย่างของเผ่าลาวลุ่ม แต่ปัจจุบันการคมนาคมขนส่งติดต่อสื่อสารมีความสะดวก รวดเร็ว ระบบการเมืองการปกครองตลอดจนเทคโนโลยีและข้อกำหนดทิศทางของระบบเศรษฐกิจแผนใหม่ ทำให้ค่านิยมในสังคมเปลี่ยนแปลง ประชาชนในท้องถิ่นได้ละทิ้งวัฒนธรรมดั้งเดิมที่เคยประพฤติปฏิบัติกันมา บางกลุ่มขาดความมั่นใจ ไม่รู้คุณค่าเอกลักษณ์ของท้องถิ่นตน เข้าใจผิดว่าสิ่งที่บรรพบุรุษเคยปฏิบัติมานั้นเป็นสิ่งล้าสมัย ส่งผลให้คุณค่าด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งเชื้อชาติของกลุ่มคนถูกรื้อถอนและถูกทำลายโดยเฉพาะความเชื่อของการปลูกเรือนดั้งเดิมและคตินิยมแบบเก่ามีแนวโน้มที่จะสูญสิ้นและขาดการสืบทอดยิ่งขึ้น⁴⁵

ดังนั้นแบบแผนและคุณค่าของคติความเชื่อในการปลูกเรือนและตัวเรือนมิได้ดำรงถึงเฉพาะในแง่ของความงาม ความประณีตเท่านั้น หากแต่ยังหมายถึงสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงระบบวงจรชีวิตของชุมชนที่เคยใช้สอยและผูกพันมาเป็นเวลาช้านาน ซึ่งก่อให้เกิดสำนึกในการเป็นเจ้าของ การรื้อถอนทำลายหรือเปลี่ยนแปลงแบบแผนทางคติความเชื่อของการปลูกเรือนตามเดิมนำมาทำให้ระบบชีวิตและความสัมพันธ์อันลึกซึ้งระหว่างวิถีชีวิตของเผ่าลาวลุ่มกับธรรมชาติบางประการที่ดำเนินต่อเนื่องกันมาถูกตัดขาดไป

คติความเชื่อถือได้ว่าเป็นแนวทางในการยอมรับนับถืออันเกิดจากจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังหรืออำนาจ ที่เป็นผลดีและร้ายต่อมนุษย์ แม้ว่าพลังเหนือธรรมชาติเหล่านั้นไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งก็ยอมรับและให้ความเคารพเกรงกลัว

คติความเชื่อของเผ่าลาวลุ่มเป็นคติความเชื่อประจำกลุ่มที่สืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ โดยเผ่าลาวลุ่มมีคติความเชื่อเรื่องอำนาจลี้ลับที่เหนือธรรมชาติ เชื่อในการครองเรือนและการหาเลี้ยงชีพ ซึ่งสิ่งใดที่โบราณห้ามว่าเป็นโทษ ไม่เป็นสิริมงคลและอาจนำความเดือดร้อนมาให้ก็จะละเว้น ไม่ยอมทำสิ่งนั้นหรือหาวิธีการป้องกันมิให้สิ่งที่เชื่อว่าเป็นเคราะห์นั้นมาสู่ตนและครอบครัว

จากการเก็บข้อมูลในการสัมภาษณ์ และที่ตรวจสอบจากเอกสารที่บันทึกไว้เอกสารโบราณของผู้ประกอบพิธีกรรมตลอดจนเอกสารอื่นที่ชาวบ้านทั่วไปที่ได้กล่าวมา จึงสามารถ

⁴⁵ จ. เปรียญ, ประเพณีการปลูกเรือน, หน้า 15-20

จำแนกคติความเชื่อและพิธีกรรมของการปลูกเรือนของเผ่าลาวลุ่มได้ดังนี้ คติความเชื่อเกี่ยวกับไม้ คติความเชื่อเกี่ยวกับดิน คติความเชื่อเกี่ยวกับการวางทิศของเรือน คติความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าของเรือน และคติความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมปลูกเรือน⁴⁶ ในส่วนนี้จะนำเสนอแต่เฉพาะข้อมูลเบื้องต้นว่าคติความเชื่อแต่ละส่วนที่พบมีอะไรบ้าง ส่วนรายละเอียดของคติความเชื่อในแต่ละส่วนจะไปปรากฏในบทที่ 4 ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากงานภาคสนามอย่างละเอียดอีกครั้งหนึ่ง

- **คติความเชื่อที่เกี่ยวกับไม้**⁴⁷

- คติความเชื่อสำหรับการทำนายทิศทางของไม้ล้ม
- คติความเชื่อสำหรับวิธีการเลือกไม้ที่จะนำมาทำเป็นเสาเรือน
- คติความเชื่อสำหรับการทำนายตาไม้เสาเรือน
- คติความเชื่อสำหรับไม้ที่ห้ามนำมาปลูกเรือน

- **คติความเชื่อที่เกี่ยวกับความเชื่อเกี่ยวกับดิน**

- คติความเชื่อสำหรับการเลือกหาพื้นที่ที่จะปลูกเรือน⁴⁸
- คติความเชื่อสำหรับดินที่โบราณห้ามปลูกเรือน⁴⁹

- **คติความเชื่อที่เกี่ยวกับเกี่ยวกับการวางทิศของเรือน**

- คติความเชื่อสำหรับการจัดวางทิศทางที่ของเรือน⁵⁰

- **คติความเชื่อที่เกี่ยวกับเจ้าของเรือน**

- คติความเชื่อสำหรับวิธีการเลือกวันที่จะปลูกเรือน⁵¹
- คติความเชื่อสำหรับวิธีการเลือกเดือนที่จะปลูกเรือน⁵²
- คติความเชื่อสำหรับของแต่ละปีที่จะปลูกเรือน⁵³
- คติความเชื่อสำหรับการทำนายอายุของคนที่จะปลูกเรือน⁵⁴
- คติความเชื่อสำหรับขันหัวเสา⁵⁵

⁴⁶ ในการแบ่งแยกการรวบรวมหมวดต่างๆ ของคติความเชื่อที่แบ่งออกเป็น 5 หมวดนี้ เกิดจากการแบ่งโดยผู้วิจัย บนพื้นฐานของความซ้ำของข้อมูลที่เกิดจากหลังการเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ ทั้งในส่วนเอกสารและงานภาคสนาม เช่น ชนิดของไม้ การเลือกใช้ไม้ ทิศทางของไม้ล้ม จึงรวบรวมออกเป็นหมวดของคติความเชื่อไม้เป็นต้น

⁴⁷ สำลิด บัวสีสะหวัด, *ฮัตครองประเพณีลาวเล่มที่ 2*, หน้า 1-4

⁴⁸ ดวงไข หลวงพระสี, *คู่มือปฏิทิน 200 ปี ภาคเคลื่อนย้ายการปลูกเรือน* (เวียงจันทน์: โรงพิมพ์แห่งรัฐ, 2545), หน้า 11

⁴⁹ สำลิด บัวสีสะหวัด, *ฮัตครองประเพณีลาวเล่มที่ 2*, หน้า 16

⁵⁰ ดวงไข หลวงพระสี, *คู่มือปฏิทิน 200 ปี ภาคเคลื่อนย้ายการปลูกเรือน*, หน้า 12

⁵¹ สำลิด บัวสีสะหวัด, *ฮัตครองประเพณีลาวเล่มที่ 2*, หน้า 5-6

⁵² สำลิด บัวสีสะหวัด, *ฮัตครองประเพณีลาวเล่มที่ 2*, หน้า 6-7

⁵³ ดวงไข หลวงพระสี, *คู่มือปฏิทิน 200 ปี ภาคเคลื่อนย้ายการปลูกเรือน*, หน้า 16-17

⁵⁴ ฟอง วิลลัด, “การศึกษานุมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยในเขตเมืองหลวงพระบาง”, วิทยานิพนธ์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว 2545-2546, หน้า 45-46

● คติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมในการปลุกเรื้อน

- คติความเชื่อสำหรับนาคะ (พญานาค) วันปลุกเรื้อน⁵⁶
- คติความเชื่อสำหรับนาคะ (พญานาค) เดือนที่จะปลุกเรื้อน⁵⁷
- คติความเชื่อสำหรับการวางผัง⁵⁸
- คติความเชื่อสำหรับการขุดหลุมเสา⁵⁹
- คติความเชื่อสำหรับการกำหนดทิศในการขุดหลุมเสา⁶⁰
- คติความเชื่อสำหรับการตั้งชื่อเสา⁶¹
- คติความเชื่อสำหรับนิมิตหมายในการปลุกเรื้อน⁶²
- คติความเชื่อสำหรับวิธีผูกเสาแรกและเสาขวัญ⁶³
- คติความเชื่อสำหรับเวลาขุดเสาเรื้อน⁶⁴
- คติความเชื่อสำหรับการตั้งเสาเรื้อน⁶⁵
- คติความเชื่อสำหรับการตั้งเสาแรกเสาขวัญ⁶⁶
- คติความเชื่อสำหรับการเตรียมของที่จะทำพิธีบูชาเทวดาที่รักษาพื้นที่ที่จะปลุกเรื้อน⁶⁷

การแบ่งกลุ่มคติความเชื่อนี้เพื่อที่จะนำไปเป็นตัวกำหนดในการศึกษาคติความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อตัวเรื้อนของเผ่าลาวลุ่มเพื่อจะารู้ถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ของคติความเชื่อในเรื่องของการปลุกเรื้อน และรู้ถึงคติความเชื่อที่อยู่ที่น่าไปสู่การปฏิบัติ คติความเชื่อที่มีการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่การปฏิบัติ และคติความเชื่อที่ไม่นำไปสู่การปฏิบัติด้วยการแยกย่อยลักษณะของคติความเชื่อในการปลุกเรื้อนที่แฝงอยู่กับตัวเรื้อนในบทวิเคราะห์ต่อไป

⁵⁵ ฟอง วิไลศักดิ์, "การศึกษานุมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยในเขตเมืองหลวงพระบาง", หน้า 60

⁵⁶ ดวงใจ หลวงพระสี, *คู่มือปฏิทิน 200 ปี ภาคเฉลิมฉลองการปลุกเรื้อน*, หน้า 13

⁵⁷ ดวงใจ หลวงพระสี, *คู่มือปฏิทิน 200 ปี ภาคเฉลิมฉลองการปลุกเรื้อน*, หน้า 14

⁵⁸ ฟอง วิไลศักดิ์, "การศึกษานุมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยในเขตเมืองหลวงพระบาง", หน้า 57

⁵⁹ สำลิด บัวสีสะหวัด, *ฮัตครองประเพณีลาวเล่มที่ 2*, หน้า 7

⁶⁰ สำลิด บัวสีสะหวัด, *ฮัตครองประเพณีลาวเล่มที่ 2*, หน้า 7

⁶¹ สำลิด บัวสีสะหวัด, *ฮัตครองประเพณีลาวเล่มที่ 2*, หน้า 4

⁶² ฟอง วิไลศักดิ์, "การศึกษานุมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยในเขตเมืองหลวงพระบาง", หน้า 58

⁶³ สำลิด บัวสีสะหวัด, *ฮัตครองประเพณีลาวเล่มที่ 2*, หน้า 4.

⁶⁴ ฟอง วิไลศักดิ์, "การศึกษานุมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยในเขตเมืองหลวงพระบาง", หน้า 71

⁶⁵ ฟอง วิไลศักดิ์, "การศึกษานุมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยในเขตเมืองหลวงพระบาง", หน้า 69

⁶⁶ สำลิด บัวสีสะหวัด, *ฮัตครองประเพณีลาวเล่มที่ 2*, หน้า 11

⁶⁷ ฟอง วิไลศักดิ์, "การศึกษานุมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยในเขตเมืองหลวงพระบาง", หน้า 73-74